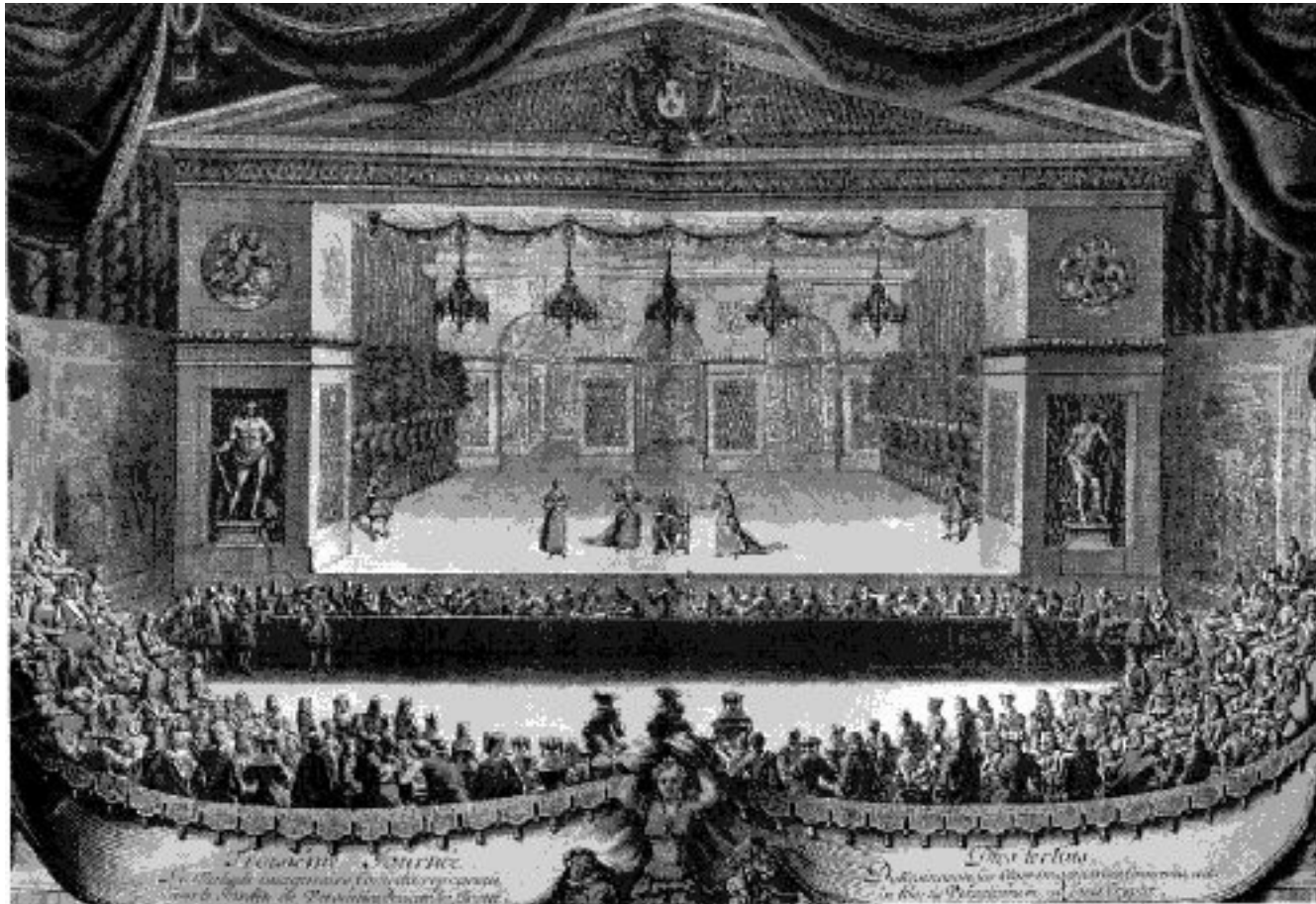

FRANCOUZSKÁ RENESANCE

Pavel Trtílek (6. dubna 2017)

FRANCOUZSKÉ DIVADLO V POČÁTKU NOVOVĚKU:

- **francouzská renesance**
 - konec 15. stol. – počátek 17. stol.
- **francouzský klasicismus**
 - 17. stol.
- **osvícenský klasicismus**
 - 18. stol.
- ve francouzském divadle pozvolný předěl mezi středověkem a renesancí
 - středověké žánry uváděny současně s průběžně nastupující renesanční dramatikou

PŘELOM 15. A 16. STOL.:

- ve Francii doznívá středověk
- **náboženské hry**: vítězství ctností nad neřestmi
- **frašky** (zejm. Francie a Německo):
 - kritika společnosti, typické náměty (lidské slabosti), vychytralý hrdina (hříšník), anekdotický ráz, verš
 - ***Sluha a slepec*** (nejstarší fraška, 13. stol., NN)
 - ***Mistr Pierre Pathelin*** (nejúspěšnější fr. fraška, vznik cca 1460–1465, 30 knižních vydání do r. 1600)
 - frašky provozovaly cechy a také bratrstva bláznů
 - snahou církve potlačit **svátek bláznů** došlo ve Francii ke vzniku 2 specifických typů frašky:

- **sotie** (společenská satira, postavy „bláznů“):
 - Pierre Gringoire (1475–1539): *Hra o knížeti bláznů a bláznivé matce* (1512)
- **veselá kázání** (parodie kázání):
 - 28. prosince: **svátek bláznů**
- **morality** (alegorické hry):
 - souvislost s rozsáhlými náboženskými cykly
 - *Rozuma a Nerozuma* (Rennes, 1439)
 - 8.000 veršů, 60 postav, velkolepá scénografie
 - *Člověk hříšný* (Tours, 1494)
 - rozvíjí příběh jediné ústřední postavy v pokušení
 - Nicole de la Chesnaye: *Odsouzení hostiny* (1507)

Louis de Caullery (vlámský malíř)
veselohra na podiu za vsí, kočovní herci – 1642

KONEC STŘEDOVĚKÉHO DIVADLA:

- za 600 let existence nabylo rozmanitosti a složitosti
- z liturgických tropů (10. stol.) až po světské hry a mnohadenní divadelní cykly (15. a 16. stol.)
- 16. stol. zánik středověkého divadla – 3 důvody:
 - 1) **církev oslabena vnitřními konflikty** (1305–1377 sídlo církve Avignon, papež „francouzským zajatcem“, 1378–1417 papežské schisma), kritika odpustků apod.
 - 2) **univerzity** šíří vzdělanost (humanismus), snaha o znovuvzkříšení antických divadelních ideálů (1150 vznik pařížské univerzity – bujaré studentské oslavy masopustu)
 - 3) **reformační hnutí** (16. stol.) zpochybnění autority církve, snahy o její reformaci (rozštěpení na katolíky a protestanty)

Avignon: papežský palác

Avignon: papežský palác

Tridentský koncil (1545–1563):

- svolán z důvodů velkého množství protestantských odpadlíků
- na středověké náboženské hry se začalo pohlížet nepříznivě (údajně vyvolávaly náboženské spory)
- upouštělo se od jejich uvádění – zákaz:
 - Itálie: 1547
 - Francie (resp. Paříž): 1548 (výjimky např. Normandie)
 - Anglie (resp. Londýn): 1558
 - německé oblasti: až v 17. stol.
 - většina zbytku Evropy do r. 1600
 - výjimka Španělsko (dohled inkviziční cenzury): uváděny dál

Tridentský koncil: 1545–1563
(malba cca 1600, NN)

Důsledky opuštění náboženských námětů:

- autoři se obrátili ke světským námětům
 - obnovením zájmu o antiku vznikla renesanční syntéza antického a středověkého dědictví
 - obliba dramatizace prózy
- konec jednotné evropské podoby dramatu
 - křesťanství bylo sjednocujícím prvkem, nyní už každá země (resp. jazyková oblast) rozvíjela vlastní specifika a svůj charakteristický styl
- konec aktivní podpory divadla od dosavadních patronů: duchovních, městských rad i měšťanů
 - nově podpora od šlechty a panovníků
 - změna vztahu divadla a společnosti: dosud bylo divadlo ceremoniální a příležitostní („obětina“ celé komunity)

- ztrátou náboženské funkce nezbylo divadlu, než získat uznání na základě komerčních a uměleckých kvalit
 - ztráta duchovního rozměru divadla a dominance jeho komerčních a estetických funkcí trvají dodnes
- nezbytné pozitivum: divadlo se postupně profesionalizuje

Francouzské divadlo v letech 1500–1629:

- první projevy renesance ve Francii na sklonku 15. stol.
 - sílící vliv Itálie
- naplno za vlády **Františka I.**
 - vládl 1515–1547
 - nákladný život královského dvora
 - kulturní vzor: Itálie
 - přestavba Louvru, stavba zámků na Loiře
 - zruinoval státní pokladnu (neúnosné zvyšování daní)

Louvre

(od 1546 přestavba do renesančního slohu: Pierre Lescot)

zámky na Loire

Dvorské a školské divadlo:

- 1) 1. pol. 16. stol. (vláda Františka I.):
 - **školské divadlo** (nejprve latinsky, pak překlady z latiny a nakonec nové hry psané ve francouzštině)
 - **dvorské divadlo** (divadlo jako móda u aristokracie)
 - 1493: 1. vydání Terentiových her (včetně vyobrazení terentiovského jeviště)
 - do roku 1550 vyšly tiskem i překlady her Sofokla, Euripida, Aristofana, Seneky, Plauta a také poetika Aristotela a Horatia (měly vliv na pozdější klasicismus)
- 2) 2. pol. 16. stol. (vláda 5 králů):
 - **Jindřich II.** (vládl 1547–1559) a **Kateřina Medicejská** – urychlen rozvoj renesance

Jindřich II. a Kateřina Medicejská

Plejáda:

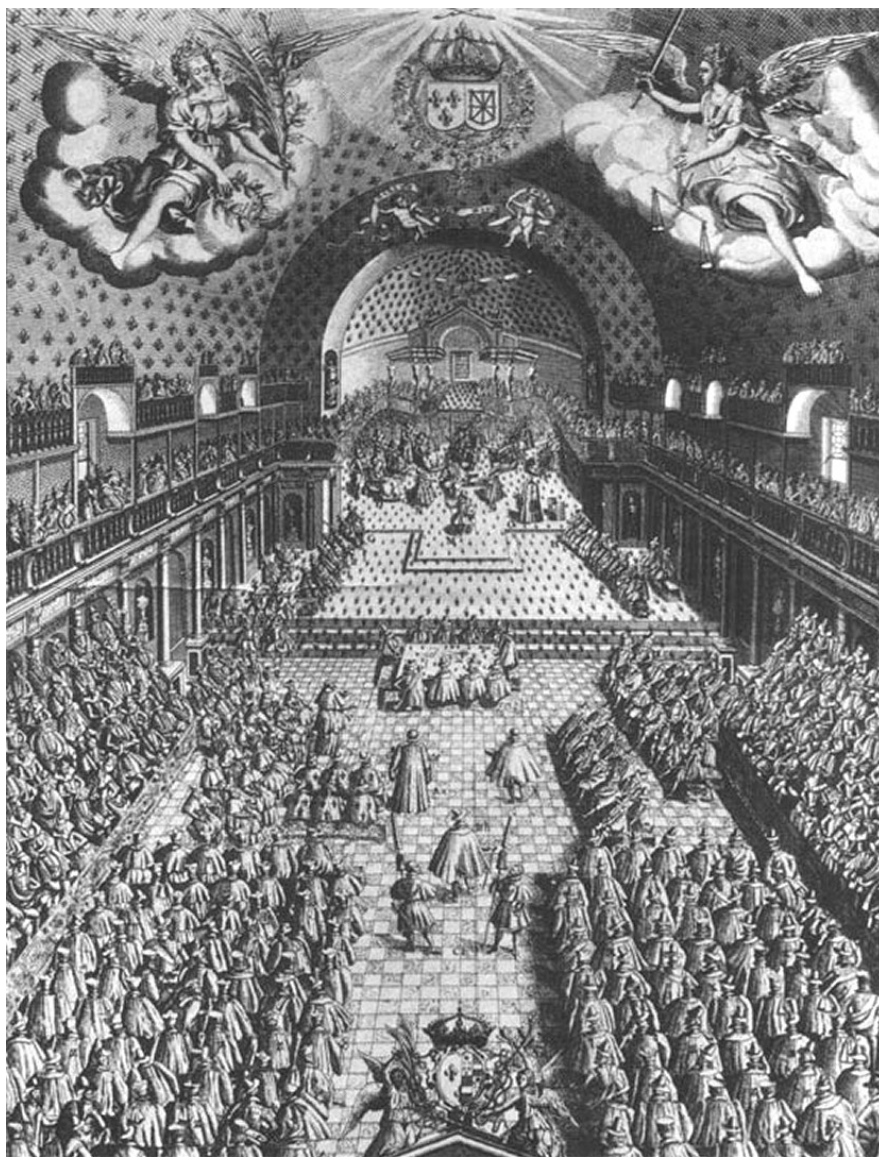
- skupina francouzských renesančních spisovatelů
 - vznikla v polovině 16. stol.
- snaha vypracovat francouzský literární jazyk
 - stanovili pravidla gramatiky i prozodie, časté novotvary
 - tvořili vlastní literární díla

Divadelní inspirace:

- 2. polovina 16. stol.: do Paříže přišli italští herci
 - působiště v paláci Petit-Bourbon (v 17. stol. zbořen kvůli rozšíření Louveru)
 - prvky komedie dell'arte (Théâtre italien de Paris)
- Francie ovlivněna italským divadlem až do doby klasicismu

palác Petit-Bourbon (1615)

sál v paláci Petit-Bourbon (16. stol.)

Autoři tragédií a komedií:

- **Étienne Jodelle (1532–1573)**
 - člen Plejády
 - jako 1. ve Francii psal tragédie i komedie podle antických vzorů
 - ***Zajatá Kleopatra* (1552):** 1. francouzská tragédie
 - uvedena u dvora (za přítomnosti Jindřicha II.)
 - „antická“ dekorace, hráno studenty a básníky, po skončení autor veden triumfálně městem, dostal kozla
 - nadšení – i přes nedramatičnost, mnohomluvnost, staticčnost a absenci děje (ústřední úloha chóru)
 - ***Evžen aneb nahodilé setkání* (1558)**
 - jeho nejhranější komedie (tehdy), spletitá záměna postav

Étienne Jodelle

- další francouzští autoři byli i nadále inspirováni antickými vzory
 - Jodell inspiroval k tvorbě další autory
 - psali francouzsky (nové latinsky psané hry už tehdy „vyšly z módy“)
 - v tragédii postupné omezení role chóru
 - komedie kopírovaly antické vzory, převažovaly „padělky“ antických vzorů
 - přesto pokrok oproti mysteriím a moralitám středověku (menší počet postav, vyhraněná témata, užití 3jednoty atd.)

Francouzská renesanční tragédie:

- náměty antické i biblické
 - důraz kladen na slovo na úkor jednání
 - nízké dramatické napětí (pozornost kladena na strádání postav popisujících své utrpení)
 - uváděny především na fakultách a šlechtických sídlech
- **Robert Garnier (1544–1590)**
 - právník, tehdy nejúspěšnější autor tragédií (celkem 7)
 - oproti Jodellovi zbožňován nejen vzdělanci a aristokracií, ale i lidovým publikem
 - „předchůdce Corneille“ (propracován jazyk a už i děj)
 - **Židovky** (1583) starozákonní téma (2. kniha královská)
 - **Hippolytos** (1573) přepracování Senecova *Hippolyta* (jedna z inspirací pro Racinovu *Faidru*)

Robert Garnier

Francouzská renesanční komedie:

- formální inspirace v antických vzorech, náměty se však stále podobaly středověkým fraškám
- jih Francie ovlivněn španělskou dramatikou
 - velká obliba *Celestiny*
- též inspirace italskou komedií dell'arte
 - stereotypní zápletky, plytkost charakterů postav
- **Jean de la Taille** (cca 1535–1611)
 - veršovou formu dialogů nahradil replikami v próze
 - nepodléhal už antickým vzorům, náměty čerpal ze soudobé italské commedie erudity
 - *Soupeři* (1562)

LAVTHEVR MESME, AV LECTEUR

Tu peus icy me voir du tout, Lecteur,
Me voir en face, en l'esprit, & au cueur,
(A fin que mort, ie puisse immortel viure.,
Par ce portrait tu peus voir mon visage
Tiré au vif, mon esprit par ce Liure,
Et par la Guerre, où je fus, mon courage.

IN VTRUMQUE PARATVS

Jean de la Taille

- **Pierre de Larivey** (cca 1540–1612)
 - inspirace: commedia erudita – adaptace italských komedií (původem Ital, čerpal z italských námětů)
 - děj však převáděl z Itálie do francouzského prostředí (tehdy objevné)
 - návrat k fraškovitosti: kritická snaha zobrazovat společnost takovou, jaká skutečně je
 - repliky psány prózou
 - nejvýznamnější autor francouzských renesančních komedií, z jeho 12 komedií dochováno 9:
 - např. ***Duchové, Lokaj, Vdova*** (atd.)
 - jeho tvorbou se inspiroval i Molière

Francouzská renesanční komedie vs. tragédie:

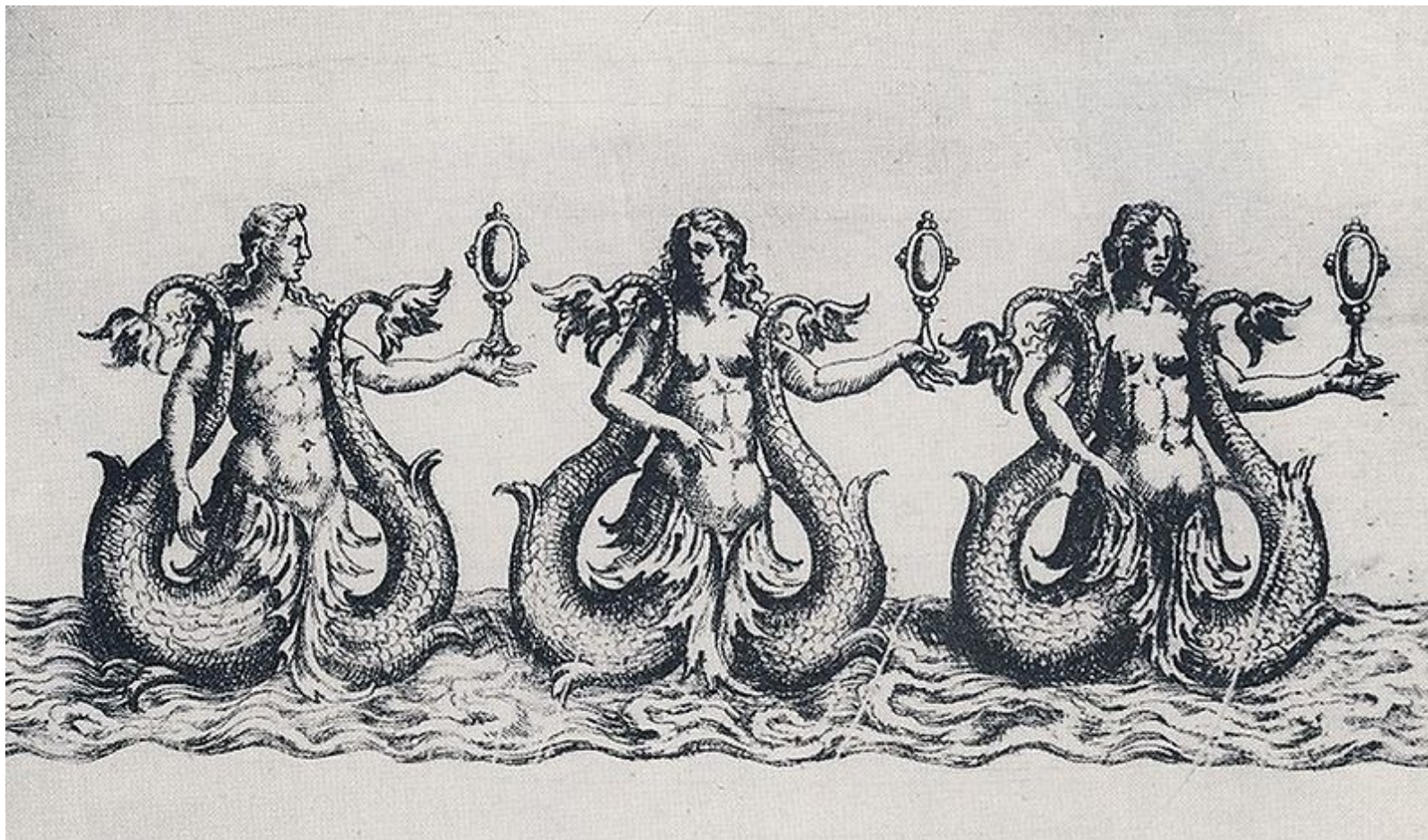
- **komedie** živější a zajímavější než tragédie
 - komické postavy působily oproti strnulým postavám tragédie životně
 - vliv středověké frašky i komedie dell'arte
- **tragédie** byla předstupněm klasicistní tragédie
 - 3 klasické jednoty (1. zastáncem byl Jean de la Taille – 1572 jeho spis *L'Art de la tragédie*)
- stále silný vliv středověku
 - autoři hleděli diváka především pobavit
 - antika sloužila především coby zdroj témat (teprve v 17. stol. z ní udělal klasicismus ideál)

Dvorské slavnosti:

- **turnaje** (František I., Jindřich II.)
- **dvorský balet** (ballet de cour)
 - obdoba anglických masek
 - Kateřina Medicejská, regentka 3 králů: Františka II. (vládl 1559–1560), Karla IX. (vládl 1560–1574), Jindřicha III. (vládl 1574–1589), oblíbila si slavnosti nejrůznějšího druhu
 - nejslavnější představení: ***Královnin komický balet*** (1581)
 - vzorem byla antika (resp. jejich představa antiky)
 - spojení libreta, hudby, výpravy, pantomimy, tance (základní složky charakterizující dnešní balet)
 - autor scénáře: Nicolas de la Chesnay
 - účinkovali nejvýznamnější dvořané v čele s královnou Luisou

Královnin komický balet (Louvre)

Královnin komický balet (3 sirény)

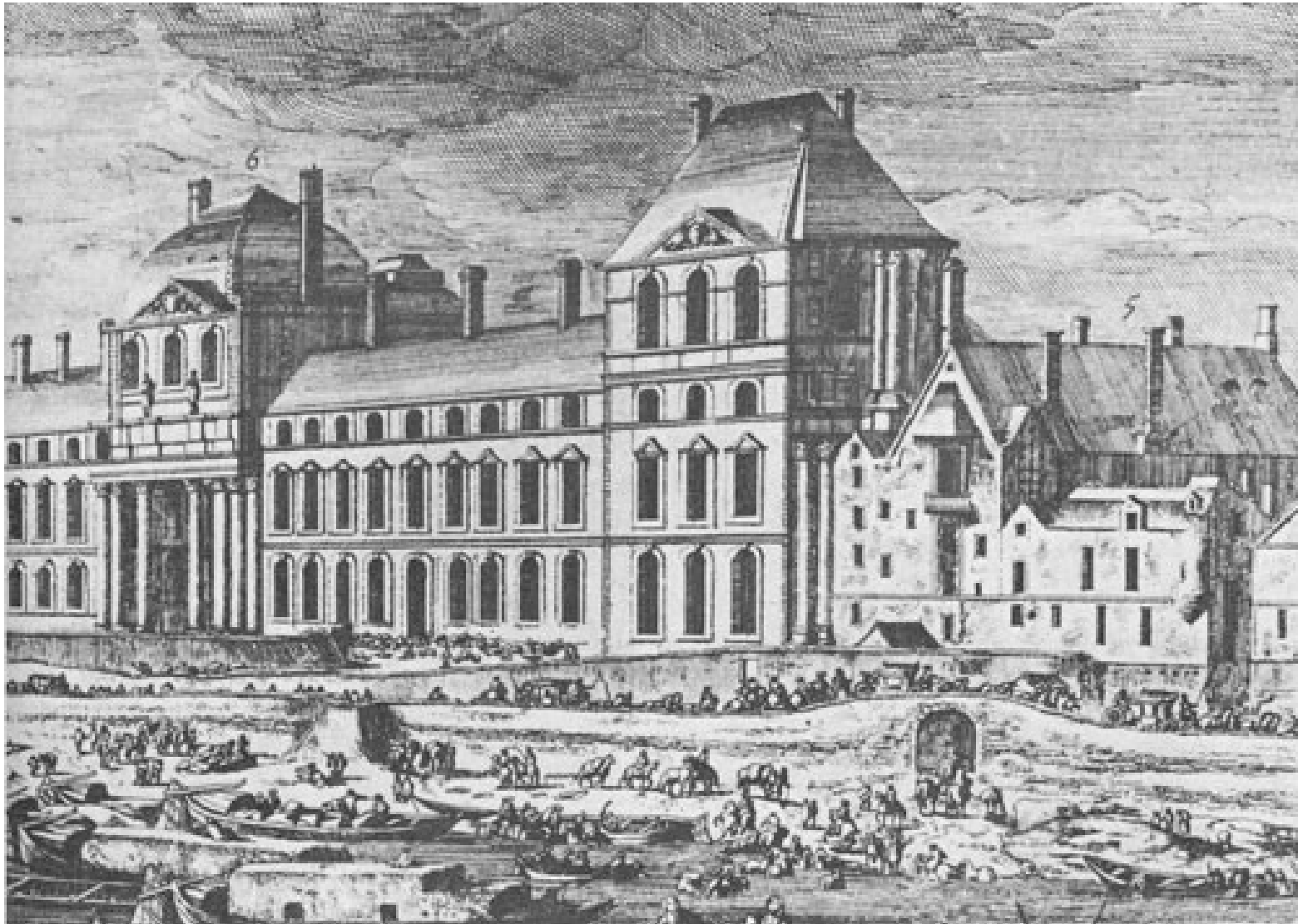
typická dvorská slavnost (16. stol. openair)

Ludvík XIV.
(„Král Slunce“)

Veřejné divadlo do roku 1595:

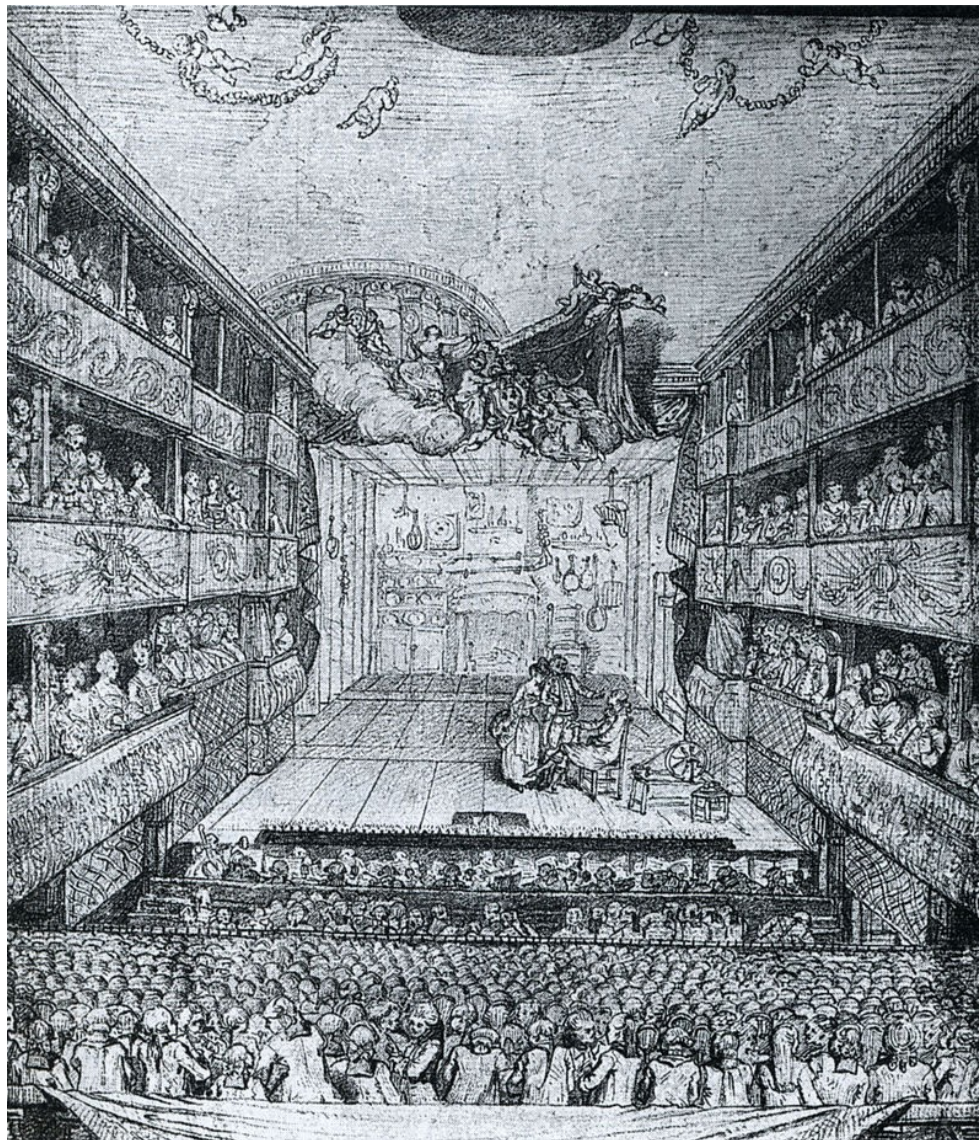
- už za „vlády“ Františka II. sílí náboženské nepokoje
- **Pašijové bratrstvo** (Confrérie de la Passion)
 - sdružení původně neprofesionálních divadelníků
 - monopol na veřejné divadlo v Paříži (netýká se šlechty)
 - **Burgundský palác**: 1548 vybudován divadelní sál
 - uváděli středověkou i renesanční dramatiku (náboženské hry už byly zakázány)
- do 70. let 16. stol. se formovaly další profesionální soubory mimo Paříž
 - mimo Paříž monopoly neexistovaly, vznik mnoha „divadelních bratrstev“
 - Pašijovému bratrstvu odváděny poplatky za pronájem Burgundského paláce i za uvádění her kdekoli jinde v Paříži

Burgundský palác (vpravo vedle Louvru)

italská skupina: div. sál v Burgundském paláci (1634/1635)

divadelní sál v Burgundském paláci (1767)

z Burgundského paláce zbyla jen věž Jana Nebojácného

Hugenotské války:

- vrchol: Karel IX. (vládl 1560–1574)
 - Francie nábožensky rozštěpena
 - pronásledování hugenotů už od 1540
- **Bartolomějská noc (1572)**
 - hromadné vraždění hugenotů pod patronací krále
 - záhy rozšířeno do jiných měst i na venkov
 - de facto občanská válka: přes 20.000 mrtvých
- nepokoje měly ustát r. 1594
 - nový král Jindřich IV. (hugenot) konvertoval ke katolicismu
- ustaly však až **1598: edikt nantský**
- během té doby se divadlo ve Francii víceméně neprovozovalo

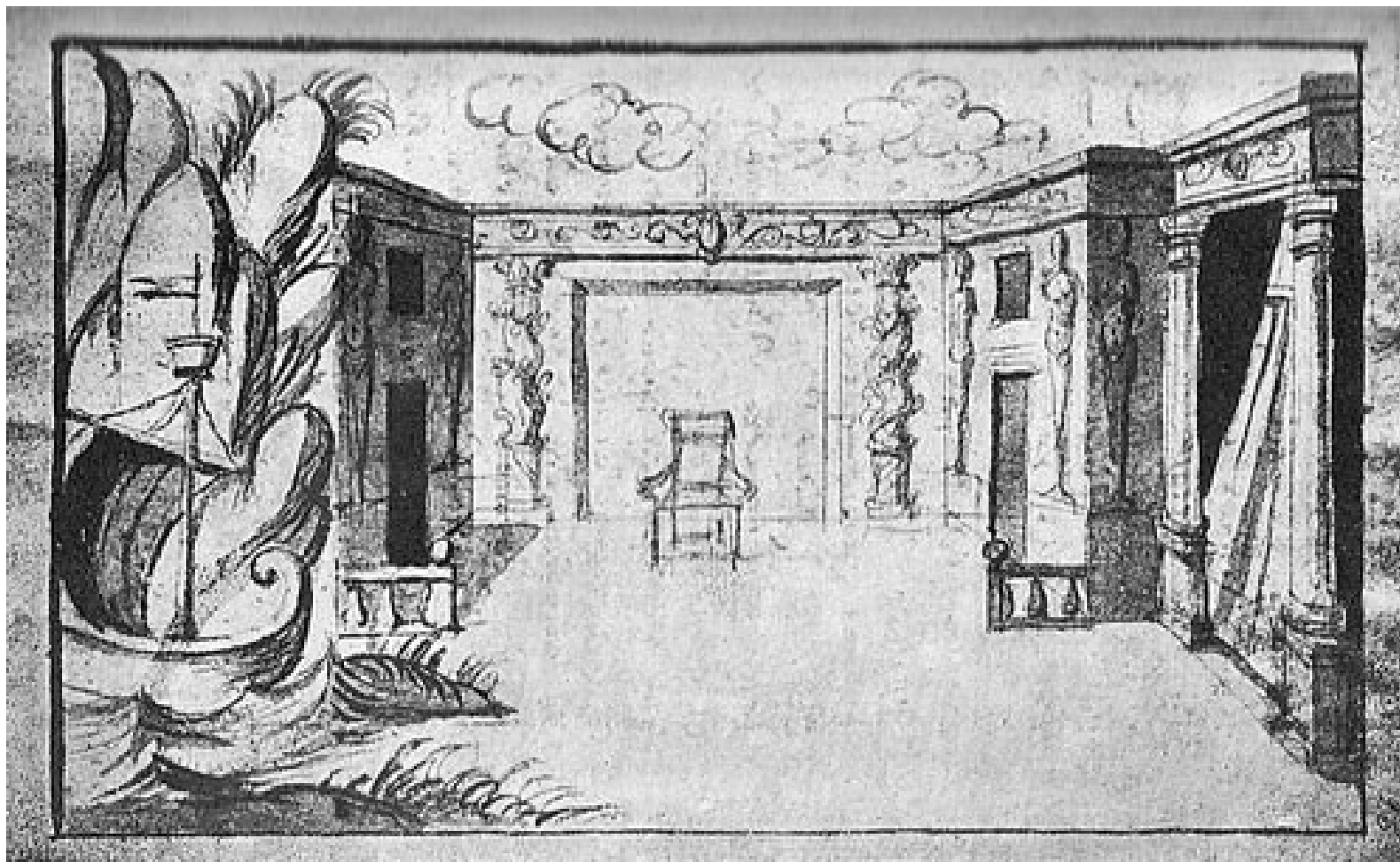
François Dubois: Bartolomějská noc

Veřejné divadlo po roce 1595:

- **1595: obnova divadelních představení**
 - italské skupiny (dell'arte) hostují stále častěji v Paříži
 - monopol Pašijového bratrstva trvá do 1629, pak vznik nových divadelních skupin i v Paříži
- **Alexandre Hardy (cca 1570–1632)**
 - 1. fr. profesionální dramatik, dosud „nejúspěšnější autor“
 - dochováno 34 her (tvrdil že jich napsal 500)
 - za života mu vyšlo 5 svazků jeho her
 - klasicistické postupy: 5 aktů, veršové dialogy, poslové, chór – podstatou však byl příběh (jednota děje)
 - nejprve psal tragédie a pastorály, pak hlavně komedie a tragikomedie
 - jeho úspěch povzbudil další autory k tvorbě

Alexandre Hardy

scéna Hardyho hry *Clidamantovo šílenství*
(autor scény: Mathelot)

Herecké společnosti:

- 1629: končí monopol Pašijového bratrstva
 - herecké společnosti nyní dostávaly svolení přímo od krále k usazení v Paříži
 - prudký rozvoj stagnujícího divadla
 - blíží se éra klasicismu
- v letech 1590–1710 můžeme identifikovat po celé Francii asi 400 souborů
 - podílnický systém: podíl měli všichni členové (ne jen někteří jako v Anglii), výše podílu se však mohla lišit
 - počet členů: 8–12
 - někdy navíc i námezdní herci a uředníci

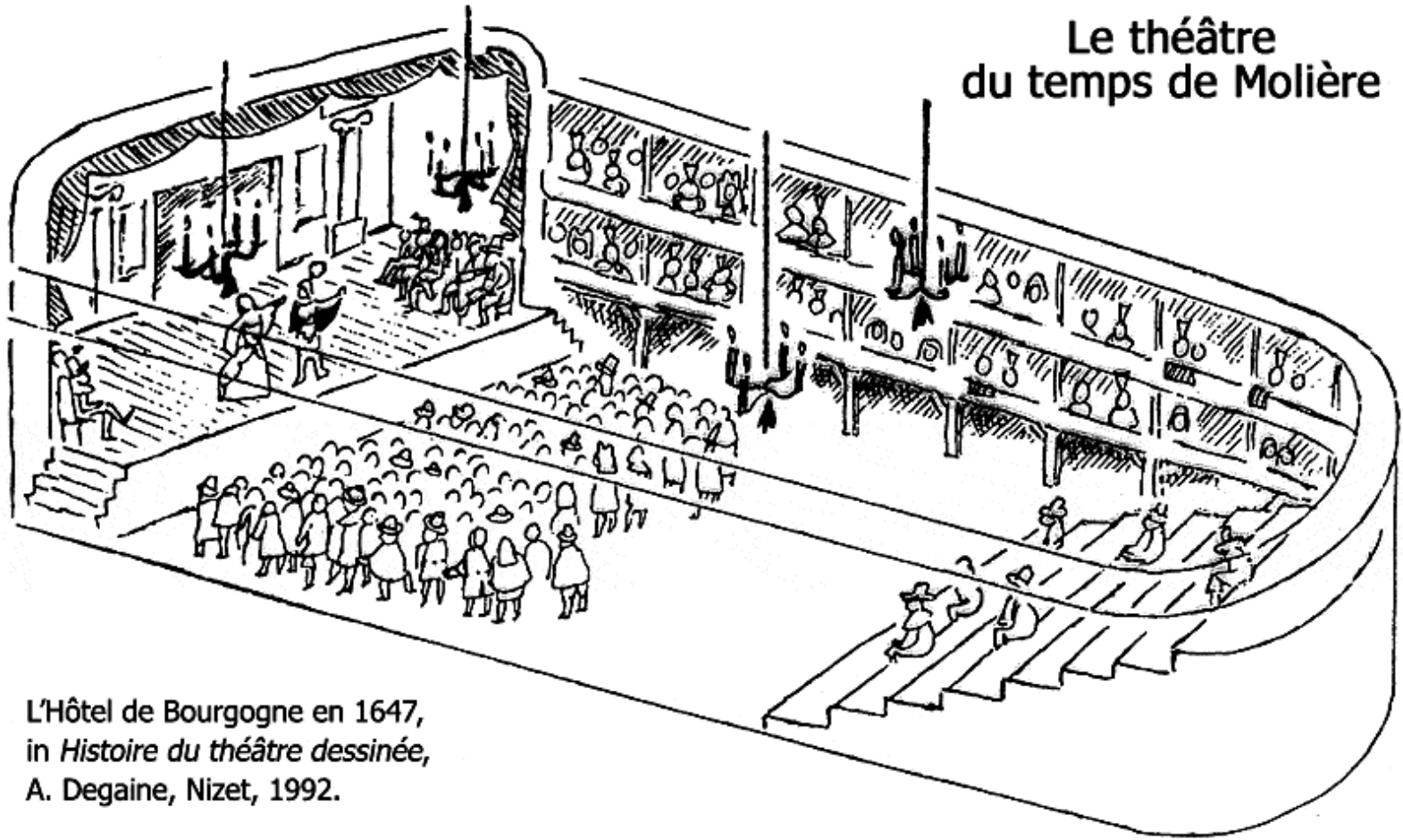
Herci a herectví:

- hráli zejména muži (často i komické ženské role), ale také ženy (např. Marie Vernier)
- herectví: společenské i náboženské stigma
 - herecké pseudonymy
- komedie
 - stylizované herectví
- tragédie
 - snaha působit realisticky, patos
- začátek tvoření typů
 - francouzská fraška měla blízko ke komedii dell'arte (stylizované kostýmy i masky), méně se však improvizovalo

Kde se hrálo:

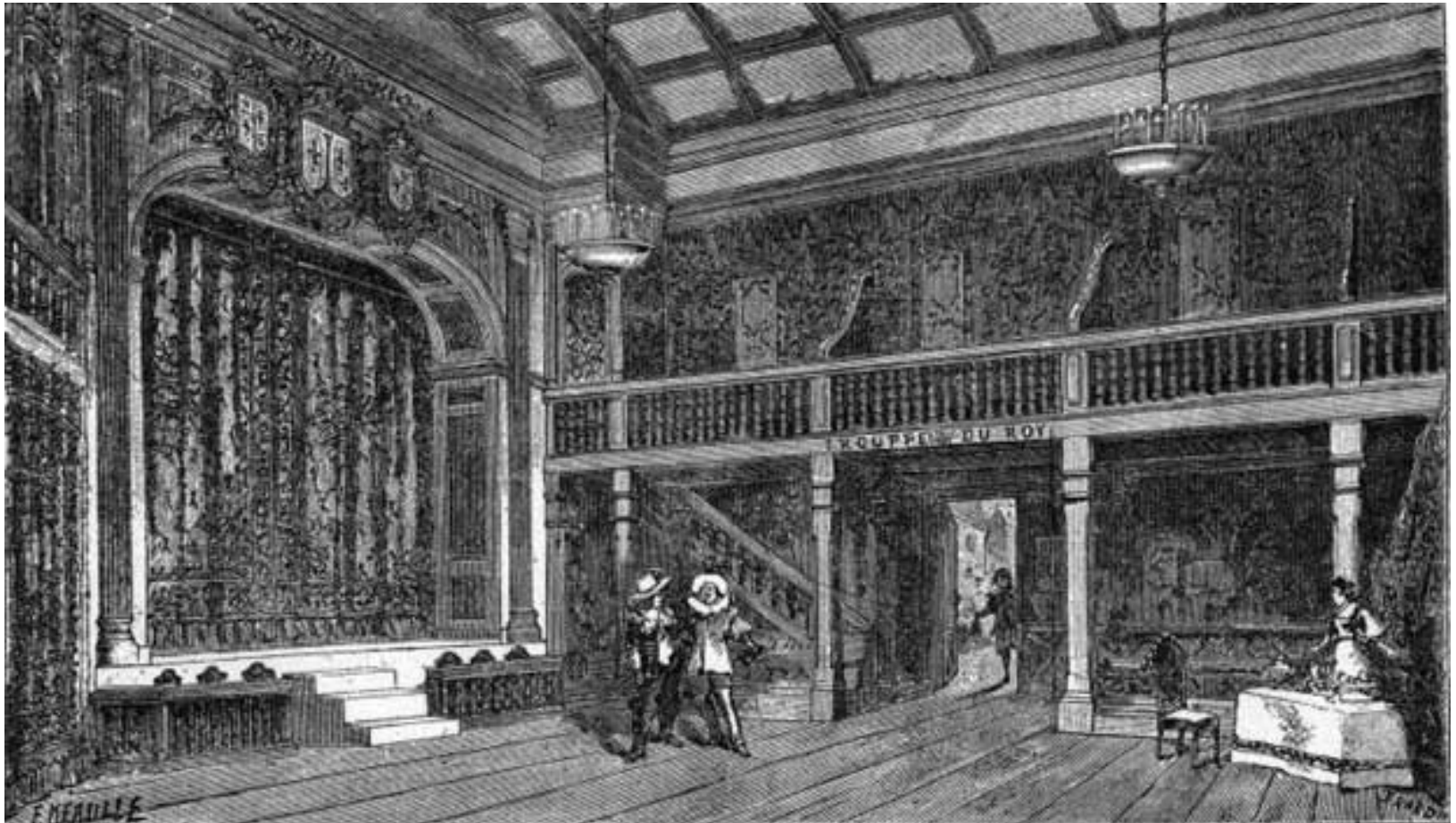
- ještě v 16. stol. na náměstích: mansiony
- **Burgundský palác:** hrálo se v něm 1548–1783
 - do postavení Comédie-Française jediná stálá divadelní budova v Paříži (kapacita asi 1.600 diváků)
 - kočovné soubory hrály buď bez dekorací nebo si je pronajímaly od Pašijového bratrstva
- **míčovny**
 - odhad jejich počtu v Paříži 17. stol. cca 250–1.800
 - diváci přicházeli velmi brzy kvůli dobrým místům, proto soubory zaměstnávaly tzv. prologistu (bavil publikum před začátkem představení)
 - představení musela skončit tak, aby se diváci dostali domů ještě za světla (úřední vyhláška)

Le théâtre du temps de Molière

L'Hôtel de Bourgogne en 1647,
in *Histoire du théâtre dessinée*,
A. Degaine, Nizet, 1992.

Burgundský palác

Burgundský palác (hypotetické zobrazení)

Diváci chodívali ozbrojeni – časté bitky v hledišti...

míčovny

*Acta dum pilulam faciunt hinc inde volutem. Nam pila re fuerat malefano in corpore vates.
Exercet nimis corpus, et ingenium. Torpet at ipsius obruta mens stabili.*

Doplňující literatura:

- Šrámek, Jiří: ***Panorama francouzské literatury od počátku po současnost*** (Brno, 2012)
- kolektiv autorů: ***Renesanční člověk a jeho svět*** (Praha, 2003)